

„POWIAT“ W STATUCIE LITEWSKIM 1529 R.

ORAZ

W SPISIE WOJSKA LITEWSKIEGO 1528 R.

NAPISAŁ

SEWERYN WYSŁOUCH

LWÓW
PIERWSZA ZWIĄZKOWA DRUKARNIA
1931

„POWIAT“ W STATUCIE LITEWSKIM 1529 R.

ORAZ

W SPISIE WOJSKA LITEWSKIEGO 1528 R.

NAPISAŁ

SEWERYN WYSŁOUCH

L W Ó W

PIERWSZA ZWIĄZKOWA DRUKARNIA

1 9 3 1

ODBITKA Z KSIĘGI PAMIĄTKOWEJ KU CZCI Prof. WI. ABRAHAMA

SEWERYN WYSŁOUCH

„POWIAT“ W STATUCIE LITEWSKIM 1529 R., ORAZ W SPISIE WOJSKA LITEWSKIEGO 1528 R.

Wyniki, osiągnięte ze studjów nad pierwotnym podziałem terytorjalnym W. Ks. Litewskiego, dostarczają badaczowi ustroju Litwy średniowiecznej bardzo cennych wiadomości. Dopiero bowiem okres reform połowy w. XVI, ściślej „wielka reforma“¹ sędowo-administracyjna w latach 1565—1566, kładzie podwaliny pod nowy podział terytorjalny W. Ks. Litewskiego, który z małymi zmianami miał przetrwać aż do końca istnienia Rzeczypospolitej². Zgoła inaczej przedstawia się sprawa podziału dawniejszego z przed lat 1565—1566. „Powstał on“, jak pisze prof. Jakubowski, „drogą organicznego rozwoju i korzeniami swemi tkwi jeszcze w epoce pogańskiej“³. Do badań nad dawnym podziałem Litwy zachęca jednak głównie niezmiernie ciekawy proces jego stopniowego, wielowiekowego kształtowania się i ugruntowywania. Wierne (w miarę możliwości) odtworzenie owego podziału terytorjalnego, wraz z zaznaczeniem głównych linii rozwojowych, niewątpliwie znakomicie przyczyni się do gruntowniejszego zrozumienia nadzwyczaj ciekawych właściwości ustrojowych dawnej Litwy.

„Litwa“ bowiem, jak stwierdza prof. Kutrzeba, to „klasyczna ziemia recepcji. Położona między dwoma światami, Zachodu i Wschodu, przechyliła się przez połączenie się z Polską ku Zachodowi“⁴, jakkolwiek uprzednio na ustrój Litwy bardzo silnie oddziaływały wpływy ruskie. Nie bez znaczenia również dla wewnętrznej organizacji państwa i społeczeństwa litewskiego były bardzo dawne i ożywione stosunki z krajami zakonnymi⁵. Krzyżujące się obce wpływy pospołu

¹ Kutrzeba St., *Historja Ustroju Polski*, t. II, Litwa, str. 104.

² Jakubowski J., *Mapa W. Ks. Litewskiego w poł. w. XVI*, Kraków 1928, str. 5.

³ Tamże, str. 5.

⁴ Kutrzeba St., *Litwa*, str. 24.

⁵ Kamieniecki W., *Wpływy zakonne na ustrój litewski*, *Przegląd Historyczny* t. XXV, str. 160—186; *Rec. Zajączkowski St.*, *Kwart. Hist.*, t. XLI, zeszyt 2, str. 343—345.

z rodzimymi pierwiastkami litewskimi ostatecznie stworzyły amalgamat ustrojowy o bardzo swoistych cechach.

Powyższa charakterystyka, obok wielkiego ubóstwa źródeł, tłumaczy, dlaczego studja nad pierwotnym ustrojem i ściśle z nim związanym podziałem terytorjalnym W. Ks. Litewskiego nie należą do przedsięwzięć łatwych.

W szkicu niniejszym zatrzymamy się nad jednym z pośród różnorodnych i licznych czynników, utrudniających badania w powyższej dziedzinie. Jest to, mianowicie, znany fakt płynności terminologii prawniczej w źródłach litewskich w. XV i pocz. w. XVI. Powyższe zjawisko wprowadza zrozumiałe powikłania w badaniach, zmuszając do każdorazowego możliwie ścisłego ustalania: co należy rozumieć pod danym terminem prawniczym w danym okresie czasu, na danym terytorjum. Wśród licznych przykładów płynności terminologii prawniczej w źródłach, nawet pierwszej połowy w. XVI na Litwie, charakterystycznego przykładu dostarcza ówczesny sposób posiłkowania się bardzo rozpowszechnionym¹ terminem *powiat*.

Chwilowo ograniczamy zakres badań nad znaczeniem terminu *powiat* do dwóch podstawowych źródeł ustrojowych W. Ks. Litewskiego pierwszej połowy w. XVI, a mianowicie: Statutu Litewskiego pierwszej redakcji z r. 1529², oraz „Uchwały na wielikom sojme Wilenskom w roku 1528 mesiacu maja 1 dnia uczinenoj z storony oborony zemskoje kolko chto s panow rad wradnikow i wsich obywatelaj Wielikoho Kniazstwa Litowskoho z ymenaj swoich ku służbe wojennoj konej stawiti majet“³.

W ubogiej, jeśli chodzi o powyższą dziedzinę, literaturze naukowej wyjaśnieniem znaczenia *powiatu* w Statucie 1529 r. i „Uchwale“ 1528 r. zajął się szerzej prof. I. Łappo. Poglądy, wypowiedziane przez prof. Łappo w tej sprawie, dadzą się streścić w sposób następujący. Stwierdza on, przede wszystkim na podstawie interpretacji tekstów „Uchwały“ i Statutu, iż ustawodawca używa terminu *powiat* z dużą dowolnością⁴. „Uchwała“ 1528 r.: „powiatami nazywa województwa Wileńskie i Trockie, a także części ich, t. j. okręgi dworów i zamków gospodarskich“⁵. Podobnie, wedle postanowień Statutu 1529 r.: „powiaty posiadają nie tylko dzierżyciele władzy nad ziemią, zarówno nad całymi województwami, jak i nad ich częściami składowymi, sta-

¹ Lubawskij M., *Obł. Diel.*, str. 74–77.

² *Zbiór Praw Litewskich*, Poznań 1841, str. 141–394.

³ *Russkaja Istoriceskaja Biblioteka*, t. XXXIII, Petrograd 1915, str. 2–232.

⁴ Łappo I. I., *Wielikoje Kniazestwo Litowskoje wo wtoroj połowinie XVI st. Litowsko-Russkij powiet i jego sejmik*, Jurjew 1911, str. 16.

⁵ *Tamże*, str. 16.

roztwami i dzierżawami, ale też także przedstawiciele zarządu centralnego, kanclerz i marszałkowie¹.

Ponadto „obok znaczenia okręgów, zakresu władzy (kompetencji) tego czy innego urzędu“, zdaniem prof. Łappo, „w Statucie 1529 r. zarysowuje się jasno znaczenie powiatów, jako jednostek wojskowego podziału, t. j. części pospolitego ruszenia“².

W wyniku badań, w głównej mierze opartych na „Uchwale“ 1528 i Statucie 1529, prof. Łappo ostatecznie podaje następującą definicję powiatu w dobie przed reformami z lat 1565—1566: „dawny powiat w znaczeniu jednostki terytorjalnego podziału Litewsko-Ruskiego państwa był okręgiem, w granicach którego działała władza administracyjno-sądowa hospodarskiego namiestnika-dzierżawcy tej lub innej kategorii. Równocześnie okręg ten służył za jednostkę wojskowego podziału państwa, ponieważ właściciele ziemscy, obowiązani do niesienia służby wojskowej, osiedleni w granicach takiego okręgu-powiatu, tworzyli odrębną część w składzie pospolitego ruszenia W. Ks. Litewskiego“³.

W ten sposób poglądy prof. Łappo sprowadzają się do ustalenia, iż w „Uchwale“ 1528 i Statucie 1529 użyto terminu powiat w znaczeniu:

1. okręgu administracyjno-sądowego urzędników państwowych różnych kategorii;

2. okręgu wojskowego podziału W. Ks. Litewskiego.

Nim zajmiemy stanowisko wobec przytoczonych powyżej poglądów i definicji prof. Łappo, sięgnijmy do tekstów Statutu Litewskiego 1529 r., oraz „Uchwały“ z 1528 r.

Cóż one nam mówią?

Statut Litewski 1529 r. w rozdz. III art. 4 podaje normę ogólną, w której posiłkuje się terminem powiat w bardzo szerokim znaczeniu. Mowa w niej nie tylko o powiatach wojewodów, kasztelanów i starostów, t. j. wyższych urzędników prowincjonalnych, ale także o powiatach kanclerza, oraz marszałków ziemskich i nadwornego, t. j. urzędników zarządu centralnego⁴. Co więcej, redakcja

¹ Tamże, str. 16—17.

² Tamże, str. 17.

³ Tamże, str. 34.

⁴ Rozdz. III, art. 4: Włady staryj majut' zachowany byti. Też ustawujem, aczkolwe prawo pisanoje dalijeśmo zemli welikomu kniaźstwu litowskomu, a wedze starych wradow wojewodstwa wilenskoho, i wojewodstwa trockoho, i inych wojewod i kasztalanow, i kanclerstwa zemskoho, i marszałstwa dwornoho, i starostowej wradnicy naszi, niczim ne wmenszajem. Majut sia koždyj z nich, u swojem powete, sprawowatisia, suditi, raditi, i deckich swoich wysyłati, i wradow swoich

powyższego artykułu wskazuje, iż wyliczeni w nim urzędnicy podani są tylko *exempli modo*, a więc i inni urzędnicy, przynajmniej równych kategorii, są w posiadaniu własnych powiatów. Równie szerokie znaczenie przywiązuje do terminu powiat art. 15, rozdz. I. Mowa tu o powiatach wojewodów, marszałków ziemskich i nadwornego, oraz starostów¹.

W zacytowanych powyżej przepisach ustawodawca, jak się zdaje, zacieśnia stosowanie terminu powiat dla określenia terytorjalnego zakresu władzy urzędników centralnych (kanclerz, marszałkowie) oraz wyższych urzędników prowincjonalnych (wojewoda, kasztelan, starosta). Bardziej szczegółowe wyjaśnienia dają dopiero dalsze przepisy Statutu, którego art. 1 i 3, rozdz. VI² mówią już nie tylko o powiatach urzędów centralnych, lub wyższych urzędów prowincjonalnych, lecz także o powiatach niższego urzędu sądowo-administracyjno-wojskowego, t. j. dzierżawcy.

Na podstawie dotychczasowej interpretacji norm Statutu 1529, ustalamy: ustawodawca terminem powiat posługiwał się dla określenia terytorjalnego zakresu władzy urzędnika państwowego zarówno urzędu centralnego, jak i prowincjonalnego.

Pomimo daleko idącej decentralizacji³ władzy w W. Ks. Litewskim omawianej doby nieunikniony zbieg zakresów władzy urzędów wyższych i niższych (nadrzędnych i podrzędnych) na pewnym terytorjum powodował istnienie w składzie powiatów jednostek urzędni-

wziwaci, podle dawnoho obyczaja: odno suditi majut' tym pisany m prawom. (Zb. Pr. Lit., str. 187—188).

¹ Rozdz. I, art. 15: ...A wedžo, tak ich prodati, i promeniti, i otdati, i zapi-sati majet' : przisodczy obliczne pered nas hospodara, a bez bytności naszoje, pa-now wojewod, i marszałkow naszich zemskoho i dwornoho, i starost naszich, w ktorom chto z nich powete budet', i dozwole nie majut' w nich wziami. A pa-nowe wojewodowe, i marszałki, i starosty nasi, koždy u swoim powete, majut' dozwołati kupiti, i listy swoi dozwołenyje im majut' dawati; i pisarem swoim za listy dozwołenyje ne majut' kazati bolszej brati, tolko: ot człowieka, do dwa hroszi; a ot desiati boczok zemli po hroszu; a ot desiati woz senożatej, po hroszu. (Zb. Pr. Lit., str. 156).

² Rozdz. VI art. 1: Też ustawujem, iż koždy wojewoda nasz, i starost i marszałok zemskij, i marszałok dwornyj, i derżawcy nasi, koždy w swoim powete, ne majut' poddanych naszich inaczej suditi i sprawowati, lecz tymi pisa-nymi prawy, kotoryje wsim poddanym naszym welikoho kniaźstwa dali... (Zb. Pr. Lit., str. 237).

Rozdz. VI art. 3: Koždy wojewoda, i starost' i derżawcy nasi, majut' obrati dwuch zemianinow w powete swoim, i ku prisiaze ich priwesti, kotoryje majut' suditi pospoł z uradniki ich. (Zb. Pr. Lit., str. 242).

³ Lubawskij M., Obł. Diel., str. V, 60—62, passim.

czych wyższych kategorii (n. p. wojewodów), większej ilości p o w i a t ó w jednostek niższych kategorii (n. p. dzierżawców).

Powyższe zjawisko stwierdzają, rzeczywiście, normy Statutu: art. 1 rozdz. VI¹ daje możliwość stronie, niezadowolonej z wyroku dzierżawcy, pozwania go przed sąd wspólnego ich wojewody.

Nie koniec jednak na tem.

Statut 1529 r. zna okręgi terytorjalne, nie wchodzące w skład powiatów. Mamy tu na myśli niektóre posiadłości kniaziów i panów litewskich. W art. 1 rozdz. VI², w związku z odpowiedzialnością urzędnika za niesprawiedliwy wyrok sądowy, Statut mówi o wypadkach korzystania z immunitetu sądowego przez urzędnika, równocześnie możnego pana litewskiego. Są to panowie: „katoryje ne sudiatsia u powetach...“³, w innym artykule Statutu: „kniażata i panowe, katoryje ne sediat w powetech...“⁴ w odróżnieniu od ogółu szlachty powetnikow: „katoryje sut u powetech“⁵ lub „w czijem powete sedit...“⁶, „w ktorom powete sut' oseli...“⁷ wreszcie, „szlachta, katoryje sediat' w powetech...“⁸.

Reasumując, stwierdzamy, iż Statut 1529 r. używa terminu p o w i a t dla określenia terytorjalnego zakresu władzy administracyjno-sądowej urzędnika państwowego różnych kategorii z tytułu sprawowanych funkcji państwowych. Normy statutowe stwierdzają ponadto, iż oprócz okręgów urzędniczych, istniały także inne, t. j. dobra własne niektórych kniaziów i panów, które nie wchodziły w skład tych p o w i a t ó w, a może nawet w drodze analogji podobnie były nazywane⁹. Powyższy fakt zasługuje na podkreślenie, jako dowód bardzo szerokiego i różnorodnego stosowania przez ustawodawcę terminu p o w i a t w Statucie 1529 r.

¹ Rozdz. VI art. 1: ...A wedžo, katoryjbykolwe z derżawec naszich, w takowoj reczi był obwinen: takowij koždyj majet' pripozwan byti pered wojewodu powetu swojeho, i budet' powinien sud swoj otkazati. (Zb. Pr. Lit., str. 239).

² Rozdz. VI art. 1: ...A jestliby chto s panow rad naszich, wojewod i starost, katoryje na sut' w powete, także obwinen byti meł: tohdy także majet' na perszom sojme otkazati, abo na roku zemskom. (Zb. Pr. Lit., str. 239—240).

³ Rozdz. VI art. 4. (Wrem. Imp. Mosk. Ob. Ist. r. 1854, str. 43).

⁴ Rozdz. XIII art. 24. (Zb. Pr. Lit., str. 391).

⁵ Rozdz. VI art. 4, (Wrem. Imp. Mosk. Ob. Ist. r. 1854, str. 43).

⁶ Rozdz. VIII art. 13. (Zb. Pr. Lit., str. 314).

⁷ Rozdz. II art. 1. (Zb. Pr. Lit., str. 172).

⁸ Rozdz. XIII art. 24. (Zb. Pr. Lit., str. 391).

⁹ Rozdz. VIII art. 6: Jestliby katoryj ziemianin, meł prawo z derżawcoju, abo s panom, a tot pan abo derżawca, mełby u swoje powete imenie suhran, a meliby kopu westi: tohdy toho pana derżania, katoryj deržit', ne majet byti prostyj czełownik policzon za swetki, krom szlachty, abo inszich powetow ludej hodnych wery, blizkich w susedstwe. (Zb. Pr. Lit., str. 307).

Dotychczas zajmowaliśmy się przepisami Statutu, mówiącimi o powiatach w znaczeniu terytorjalnego zakresu władzy sądowno-administracyjnej. To jednak nie wszystko. Statut 1529 r. terminem powiat oznacza ponadto okręg terytorjalny w związku z podziałem administracyjno-wojskowym W. Ks. Litewskiego¹. Szczegółowe przepisy, regulujące sposób odbywania służby wojskowej, w sposób kategoryczny nakazują szlachcie stawanie pod wspólną chorągwią powiatową. Powyższe przepisy dotyczą szerokich rzesz t. zw. powetników, t. j. szlachty, osiadłej w danym okręgu. Kniaziowie zaś i panowie, jako t. zw. „pany choruhownyje“, są zwolnieni od powyższego obowiązku. Normy Statutu Litewskiego 1529 r., dotyczące organizacji służby wojskowej, znajdują uzupełnienie w bardzo cennym „popisie“ wojska litewskiego z r. 1528, znanego pod nazwą: „uchwała na welikom sojme Wilenskom w roku 1528“.

Zobacmyż z kolei, w jakim znaczeniu używa „Uchwała“ terminu powiat?

Należy najpierw przypomnieć, iż pod względem administracyjno-wojskowym cała t. zw. Litwa ściślej² dzieliła się od czasów pierwszych Giedyminowiczów na dwie wielkie połacie: Wileńską i Trocką. W składzie każdej z nich znajdowała się większa ilość części składowych. Podstawowy ten podział zachowuje w zasadzie „Uchwała“ 1528 r. Terminologia prawnicza, używana przez nią, grzeszy natomiast wielką nieściśłością. Ostatnie zjawisko całkowicie tłumaczy techniczne warunki przeprowadzania spisu³. Terminu powiat użyto tutaj kilkakrotnie, i to raz w znaczeniu szerszym, drugi raz w węższym.

W odniesieniu do połaci Wileńskiej: 1. dla określenia całości, w ogólnym tytule: „to powet Wilenskij“⁴, oraz w końcu rozdziału: „suma wseho powetu Wilenskoho 2000 osm sot 95 koniej“⁵ 2. dla określenia części składowych: „to reistr powetu Wiłkomirskoho“⁶, „bojare powetu Mojszogolskoho“⁷ i „tohoż powetu Kernowskoho“⁸.

¹ Rozdz. II art. 1: Iż wsi powinni stanowitisia pod chorohowaju swojeju powetowaju i szichowatisia. Choczem, i też prikazujem hrozno: aby wsi poddanyje nasi wojennuju służbu powinni, ne inde bysia szichowati, ani sia inde stanowili persunami swoimi, tolko pod chorohowaju swojeju powetowaju, w ktorom powete sut' oseli... (Zb. Pr. Lit., str. 172).

² Lubawskij M., Obł. Diel., str. 1—62; Kutrzeba St., Litwa, str. 6—7.

³ Łappo I., Wielikoje Kniażestwo Litowskoje wo wt. poł. XVI w., str. 11—13.

⁴ R. I. B. t. XXXIII, str. 21.

⁵ Tamże, str. 62.

⁶ Tamże, str. 50.

⁷ Tamże, str. 49.

⁸ Tamże, str. 48.

Analogicznie używa terminu *powiat* wykaz wojska połączeni Trockiej: 1. dla określenia całości, dość niejasny tytuł: „reistr bojar Kowenskoho powetu Trockoho“¹, oraz w końcu rozdziału: „suma wielikaja wsich reistrow Trockoho powetu, dworow z bojar, szlachty i z ich ludej krom Berestja i Belska, Drohiczina i Melnika 2000 osm sot i 61 koń“²; 2. dla określenia części składowych: „a to bojare, kotoryje ludej ne majut, Birsztanskoho powetu“³ i „reistr bojar Mereckich, potomuz wsia szlachta pisana jako w ynszych powetech“⁴.

Terminu *powiat* nie spotykamy w zestawionych kolejno za *powiatem* Trockim spisach szlachty ziem: Podlaskiej, Wołyńskiej, Połockiej, Witebskiej, Mściśławskiej i Żmudskiej, oraz „bojar“ Pińskich, Kleckich, Horodeckich, Rohaczewskich i Kobryńskich. Wyjątek stanowi okręg Bielski na Podlasiu, gdzie: „wsich ziemian powetu Belskoho majet ku służbe wyjechati 788 konej wodłuh toho reistru“⁵. Ponadto w „Uchwale“ 1528 r. spotykamy parokrotnie luźnie rzucony termin *powiat*: „bojare Belickoho powetu“⁶, „dwa bojariny powetu Trockoho“⁷, „w powete Mstisławskom“⁸.

Wykazy imienne chorągwi szlacheckich poprzedzają odrębne: „poczot panow rad ich miłostej“, następnie „rejestr pocztow kniażeskich“, wreszcie „rejestr sumy panej i wdow wojewodinych, starostinych i inych mnohich knehiń i panej“.

„Uchwała“, poza wyłączeniem z chorągwi szlacheckich, nic nie mówi o przynależności *powiatowej* osób, umieszczonych w powyższych rejestrach. Nadmienić wszakże należy, iż „rejestr pocztow kniażeskich“ nie obejmuje wszystkich kniaziów litewsko-ruskich. Kniazowie Wołyńscy ze swemi, nieraz licznymi pocztami, służą w szeregach „zemli Wołynskoje“. Również w rejestrach ziem Połockiej i Witebskiej: „kniaz i bojare menowany i na kolku konech służiti majut“⁹.

Zestawmy na koniec wnioski, wysnute z tekstów Statutu 1529 r. oraz „Uchwały“ 1528 r. co do znaczenia terminu *powiat*.

Nie ulega wątpliwości, iż termin powyższy nie posiadał jeszcze wówczas bardziej swoistego znaczenia. Ustawodawca używa go w zasadzie dla określenia okręgu, na który rozciąga się zakres władzy sądowo-administracyjno-wojskowej urzędów państwowych różnych

¹ Tamże, str. 63.

² Tamże, str. 109.

³ Tamże, str. 84.

⁴ Tamże, str. 85.

⁵ Tamże, str. 182.

⁶ Tamże, str. 20.

⁷ Tamże, str. 20.

⁸ Tamże, str. 21.

⁹ Tamże, str. 192 i 196.

stopni (nadrzędnych i podrzędnych) do dzierżawców włącznie. Oprócz okręgów urzędniczych, istniały także inne, t. j. dobra własne niektórych kniaziów i panów, które nie wchodziły w skład powiatów, a może nawet w drodze analogji podobnie były nazywane. W ten sposób, naprzykład, nie tylko co do swych rozmiarów, ale i co do swej istoty, czemś zupełnie różnem były powiaty wojewodów od powiatów dzierżawców.

Dalecy jesteśmy od twierdzenia, by podana wyżej charakterystyka powiatu była bezsporną lub wyczerpującą. W tym względzie różnimy się znacznie od kategoriycznych poglądów prof. Łappo. Tem niemniej jesteśmy zdania, iż na gruncie li tylko Statutu 1529 r., oraz „Uchwały“ 1528 r. niesposób rozstrzygnąć zagadnienia: czem był ówczesny powiat? Z całą pewnością natomiast możemy stwierdzić, iż właśnie teksty Statutu 1529 r., oraz „Uchwały“ 1528 r. wskazują na konieczność rewizji poglądów, wypowiedzianych w tej sprawie. W tym jednak celu należy uprzednio poddać gruntownej analizie obfity materiał źródłowy, omawiający stosunki ustrojowe w W. Ks. Litewskim w w. XV — pocz. XVI. Prof. Łappo prześlizguje się tylko nad zagadnieniem powiatu w Statucie 1529 r., skoro ignoruje bardzo ważne przepisy statutowe, omawiające wzajemny stosunek okręgów własnych kniaziów i panów do urzędniczych jednostek powiatowych. W tej dziedzinie prof. Łappo rzuca tylko jedną ogólnikową uwagę treści następującej: „w szeregach ludności, niosącej służbę wojskową ze swych dóbr ziemskich, osiadłości w powiecie, Statut rozróżnia dwie kategorie: 1. „szlachtu, kotoryje suť u powetech“ i 2. „panow, kotoryje ne sudiatsia u powetech“. W ten sposób powiat nie obejmuje, co do podsądności sądowi powiatowemu, wszystkich, którzy niosą wojskową służbę ziemską ze swych osiadłości w jego składzie¹.

Przytoczone powyżej słowa prof. Łappo nie tylko nie wyjaśniają zagadnienia wzajemnego stosunku posiadłości litewskich rodów możnowładczych, oraz urzędniczych jednostek powiatowych, ale je nawet zaciemniają. Normy bowiem Statutu 1529 r. bynajmniej nie upoważniają do twierdzenia, jakoby pod słowami: „ne sediat w powetech“, szczególnie w przeciwstawieniu do: „szlachta, kotoryje sediat w powetech“, należało rozumieć wyłącznie exempty sądowe kniaziów i panów litewskich. Prof. Łappo zapomina, iż oba źródła, t. j. Statut 1529 r., oraz „Uchwała“ 1528 r., bardzo silnie akcentują, chociażby, zdawna ustalone prawa t. zw. „panow choruhownych“ do exemptów i pod względem wojskowym z szlacheckich chorągwi powiatowych.

¹ Łappo I, Wiel. Kn. Lit., str. 18.

Dotknęliśmy tu jednej z najciekawszych, a w literaturze naukowej tylko ubocznie dotkniętej¹ kwestji wzajemnego stosunku rozległych „państw“ oligarchów litewskich, oraz jednostek sądowo-administracyjno-wojskowego podziału W. Ks. Litewskiego do połowy w. XVI. Szczególniejsze zainteresowanie budzi tu kwestja rozrastania się, nieraz przemocą, „państw“ możnowładczych, kosztem sąsiednich terytorjów gospodarskich, oraz późniejszy proces ich stopniowego kurczenia się w wyniku parcia od dołu wzmożonych na sile i znaczeniu szlacheckich dążeń niwelacyjnych. Od rozstrzygnięcia zaś powyższych kwestyj w znacznej mierze zależy odpowiedź na cały szereg pierwszorzędnych zagadnień z historii ustroju W. Ks. Litewskiego w w. XIV—XV.

¹ Lubawskij M., *Obł. Diel.*, str. 110—111, 168, 179, 187, 190, 235, 243, 614—621, 622, 626, 796, 829, 831, 832 i 862; Lubawskij M., *Feodalizm w Litowsko-Russkom gosudarstwie* (Brokgauz i Efron, *Encikłopediczeskij słowar* t. 35 *a*, str. 551—552); Lubawskij M., *Ocz. ist. Lit. Rus. gos.*, str. 142—143; Lubawskij M., *Litowsko-Russkij sejm*, str. 100—104, 304, 366, 469, 470, 474—475, 484, 486—493; Kutrzeba St., *Historja ustroju Polski*, t. II, *Litwa*, str. 42—47; Malinowski J., *Rada W. Kn. Litowskoho cz. II*, wyp. 2, str. 38 (Tomsk 1912); Baranowski I., *Z dziejów feudalizmu na Podlasiu. Rajgrodzko-Goniądzkie państwo Radziwiłłów w pierwszej połowie XVI w.* *Przegląd Hist.* t. IV, str. 64—67, 164—169; Baranowski I., *Sprawa szlachty poddańczej w starostwie Tykocińskim*, *Przegląd Hist.* t. XIII, str. 248—249; Halecki O., *Dwaj ostatni Jagiellonowie*. *Encykl. Polska*, *Hist. Pol.* cz. II, str. 51 (Wyd. Pols. Ak. Um. Kraków 1923); Jakubowski J., *Wielkie Księstwo Litewskie w poł. XVI w.*, *Pamiętnik IV Zjazdu Historyków*, Lwów, 1925, str. 3; Jakubowski J., *Mapa W. Ks. Litewskiego w poł. XVI w.*, Kraków 1928, str. 17; Kozicki Z., *Nieznane pismo Łukasza Górnickiego o szlachcie wolnej i niewolnej*, *Mies. Herald.* Roc. IV, 1911, str. 4—6; Wystouch Sew., *Rozwój granic i terytorjum powiatu Kobryńskiego do poł. XVI w.* Wilno 1930, str. 46, 47, 67, 79—106, 121—122.

